

ФОРМУВАННЯ КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНОСТІ МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ МАТЕМАТИКИ В ПРОЦЕСІ ПРОФЕСІЙНОЇ ПІДГОТОВКИ

Повідайчик М. М.

ВСТУП

Проблеми формування кадрового потенціалу сучасного суспільства та розвитку особистості як суб'єкта професійних взаємин безпосередньо пов'язані з категорією конкуренції. В умовах суперництва між державами, великими монополіями та світовими корпораціями у різних галузях потужним фактором соціального прогресу є високий рівень професійної культури, компетентності та конкурентоспроможності (КС) фахівців. Успішним є той, хто здатний до найвищої самореалізації у професії: здобутки у будь-якій сфері безпосередньо залежать від КС освітніх систем, їх здатності готувати фахівців не лише виживати у складних, динамічних умовах, а й бути кращими.

Так, дослідник у галузі вивчення природи конкуренції, професор Гарвардської школи бізнесу М. Портер наголошує, що КС працівника будь-якої галузі безпосередньо пов'язана з економічною КС держави. Країна, яка занепокоєна своїм майбутнім, а отже має чітку стратегічну економічну та соціальну позицію, має постійно та цілеспрямовано підвищувати КС своїх працівників. Відсутність достатнього рівня капіталовкладень у навчання майбутніх фахівців призводить до того, що установи будуть не в змозі зберігати конкурентні переваги, а низькокваліфіковані робітники опиняться перед проблемою відсутності будь-яких перспектив на майбутнє та власною професійною неспроможністю¹.

Ситуація конкуренції, характерна для ринкових відносин, стає реаліями в системі освіти. Як зазначає М. Бойченко «Не варто боятися конкуренції у академічній сфері, навпаки – слід всіляко її заохочувати, адже тут конкуренція є чи не найбільш чистою і плідною»².

Отже, для сучасної освітньої галузі характерною є наявність конкурентного середовища в сфері трудових відносин, а провідною якістю є КС, яка повинна формуватися в процесі професійної підготовки

---

¹ Porter M.E. On Competition. Boston: Harvard Business School, 1998. 485 p.

² Стратегії вищої освіти в умовах інтернаціоналізації для стійкого розвитку суспільства: Монографія / В. Зінченко, Н. Базелюк, М. Бойченко, Л. Горбунова, С. Курбатов, Ю. Мелков, О. Шипко; за ред. В. Зінченка. Київ: Інститут вищої освіти НАПН України, 2020. С. 54.

(В. Зінченко, Н. Базелюк, М. Бойченко, Л. Горбунова, С. Курбатов, Ю. Мелков, О. Шипко та ін.).

Проблема КС на сьогодні є вкрай актуальною для вчителів математики (ВМ). Затребуваними є ті педагоги, які здатні викладати математику на високому рівні, враховувати потреби учнів та запити суспільства на математично грамотних громадян. Результати міжнародного дослідження PISA³, щорічні звіти ЗНО з математики засвідчують не тільки про недостатній рівень математичної грамотності українських учнів, але й зумовлюють визначення низки чинників, які спричиняють такі навчальні результати. Серед інших (недосконалість освітніх програм, підручників, відсутність мотивації учнів до вивчення математики, неготовність педагогів і учнів до змішаного навчання, недостатній рівень кваліфікації вчителів та ін.) виокремлюють також низький рівень КС вітчизняних педагогів у світовому освітньому просторі. Означене зумовлює визначення особливостей КС учителів математики та виявлення ефективних шляхів її формування в процесі фахової підготовки.

1. Сутність поняття конкурентоспроможності вчителя математики

На сьогоднішній день основні положення сучасної теорії конкуренції недостатньо використовуються для характеристики трендів та закономірностей розвитку української системи освіти, а необхідність звернення до теми конкуренції в цій галузі частіше викликає необґрунтоване «здивування», аніж позитивне сприйняття на противагу традиційному розумінню освіти як сфери академічної співпраці.

Необхідно відзначити, що, перш за все, поняття «конкуренції» є надбанням економічної науки: як теорії, так і практики, саме через свою «економічну» природу. Еволюція цього поняття в рамках економічної теорії ґрунтується на працях таких відомих зарубіжних учених, як С. Брю, Дж. Кейнс, А. Курно, К. Макконелл, А. Маршалл, Дж. Міллер, Ф. Найт, М. Портер, Дж. Робінсон, Д. Рікардо, А. Сміт, Й. Шумпетер та ін.

Початок теорії конкуренції декларується публікацією основоположника економічної теорії А. Сміта «Дослідження про природу та причини багатства народів», в якій було визначено провідну роль конкуренції (принцип «невидимої руки»). Дослідником було встановлено, що конкуренція є благом для суспільства в цілому, оскільки сприяє підвищенню ефективності розподілу ресурсів та їх

---

³ PISA-2018. Результати. Що учні знають та вміють робити: Міжнародний звіт за результатами міжнародного дослідження якості освіти PISA-2018. Київ: УЦОЯО, 2019. 324 с.

використанню. На думку А. Сміта, конкуренція є силою, яка забезпечує певну рівновагу ринку через взаємодію попиту та пропозиції⁴.

На думку австрійського економіста Й. Шумпетера, конкуренція є динамічним явищем, яке знаходиться в постійному русі, основою якого є інновації⁵.

У розвиток теорії конкуренції істотний внесок зробив М. Портер. Він вважав, що з одним із чинників успішної конкурентної боротьби є конкурентна стратегія, мета якої полягає у забезпечення переваги над конкурентами за рахунок конкурентних переваги⁶. Отже, конкуренція є системою взаємодії фахівців певного виду діяльності (економічної, наукової, творчої та ін.) із суперниками, яка передбачає взаємовплив і протидію сторін. Потенціал цих сторін, а також сила і якість виконуваних ними конкурентних дій утворюють зміст їхньої КС в загальному для них конкурентному середовищі.

Як зазначає М. Вебер, конкуренція завжди характеризується мирними спробами досягнення поставленої мети. Проте іноді учасники конкурентної боротьби для здобуття перемоги чи досягнення будь-яких цілей переходять до відкритого протистояння, порушуючи рамки закону та моралі, що відповідає недобросовісній конкуренції. Зазначене свідчить про особливу соціально-економічну природу, складну структуру, комплексний характер і багатоаспектність конкуренції. Конкуренція сприяє більш ефективному та раціональному використанню біологічних та соціальних ресурсів, дає поштовх до розвитку особистості та суспільства в цілому⁷.

Отже, в економічному контексті конкуренція може трактуватися як вид соціальної взаємодії, яка виражається у відносинах суперництва, що включають змагальність та співробітництво учасників ринку.

Новітні дослідження поняття конкуренції акцентують увагу на феномені соціальної взаємодії, характерною особливістю якої є змагальність. Конкуренція, це:

— суперництво у будь-якій сфері діяльності між окремими особами (конкурентами), зацікавленими у досягненні однієї мети⁸;

---

⁴ Smith A. Research on the nature and causes of the wealth of peoples / Exclusive classics. M. Publishing house AST. 2020. 1072 p.

⁵ Schumpeter J. The Theory of Economic Development. Cambridge, Mass: Harvard University Press, 1934. 255 p.

⁶ Porter M.E. On Competition. Updated and Expanded. Boston: Hardcover-Illustrated, 2008. 576 p.

⁷ Weber M. Economy and Society. Vol. I [Text]. Berkeley: University of California Press, 1978. 38 p.

⁸ Адамик В.А. Оцінка конкурентоспроможності підприємства. *Вісник Тернопільського національного економічного університету*. 2012. № 1. С. 69–78.

— змагальність, суперництво на певному сегменті ринку між окремими суб'єктами, зацікавленими в досягненні однакових цілей⁹;

— системне явище, при якому за допомогою конкурентних переваг учасники ринкових відносин ведуть боротьбу чи співпрацюють з метою одержання прибутку та перспективного функціонування¹⁰.

Аналіз наведених вище визначень дозволяє констатувати, що поняття «конкуренція» має складну багатоаспектну структуру і є формою соціальної взаємодії, що відображає специфіку міжособистісних відносин, заснованих одночасно на співробітництві та суперництві.

Вперше думку про КС висловив у 1768 р. А. Сміт, а сам термін «конкурентоспроможність» був уведений у науковий обіг у 1980 р. М. Портером, під яким він розуміє не боротьбу з конкурентами в одній сфері, а пошук таких можливостей, які забезпечують певну унікальність у конкурентному середовищі.

Дж. Максвелл визначає КС фахівця як професіонала, у якого на виході з освітнього закладу є чітка постановка цілей і завдань, шляхи їх досягнення, креативне мислення, самоорганізація, сформовані здібності, розвиток лідерського потенціалу, раціонального використання часу, прагнення до саморозвитку¹¹.

Науковець Е. Тоффлер вбачає в конкурентоспроможному фахівцеві людину, готову вдосконалювати свої спадкові (обдарованість, талант, геніальність) та набуті конкурентні переваги (організованість, ставлення до праці тощо) з метою особистісно-професійного розвитку¹².

Отже, можна констатувати, що з позиції дослідників термін «конкурентоспроможність фахівця» має вужчі тлумачення, які концентруються на таких поняттях як механізм, уміння, забезпеченість, готовність тощо.

Узагальнення різних наукових підходів вітчизняних дослідників до тлумачення терміну КС (економічного, синергетичного, психолого-педагогічного та ін.) дає підставу розуміти його як здатність фахівця здобути «хороше» робоче місце, що відповідає його професійній підготовці через відповідність якісних характеристик працівника вимогам конкретного робочого місця та суб'єктивним перевагам

---

⁹ Чіков І. А. Конкуренція: теоретичні підходи до розуміння сутності поняття. *Агросвіт*. 2019. Вип. 10. С. 79.

¹⁰ Шпак О. Еволюція теорії конкуренції в умовах динамічного зовнішнього середовища. *Вісник Хмельницького національного університету. Економічні науки*. 2011. № 6. Т. 4. С. 95–98.

¹¹ Maxwell J. C. *The 21 Irrefutable Laws of Leadership*. Nashville: Thomas Nelson, 1996. 33 p.

¹² Toffler A., Toffler H., Gibson R. *Rethinking the Future: Rethinking Business Principles, Competition, Control and Complexity, Leadership, Markets and the World*. Hardcover: Publisher John Murray Press, 1998. 288 p.

роботодавця. При цьому КС педагога – це здатність відповідати потребам ринку праці через сформованість певних професійно-особистісних якостей, які забезпечують високий рівень фаховості в педагогічній сфері.

Розглянемо особливості КС ВМ. З цією метою вважаємо за доцільне взяти за основу теорію КС М. Портера «Аналіз п'яти сил», яка стала теоретичною основою для низки досліджень проблеми КС в різних професійних галузях^{13,14}.

1) Перша «сила» – «Конкуренція в галузі». Вона визначає інтенсивність конкуренції в певному ринковому середовищі. Згідно з досліджуваною теорією, ринок освітніх послуг передбачає діяльність значної кількості педагогів, які володіють певним рівнем фахової компетентності і конкурують між собою.

У процесі виокремлення загальних і фахових компетентностей, якими повинен володіти вчитель математики ми дотримуємося певних принципів:

1. Відповідність цілям математичної підготовки майбутнього вчителя.

Змістові компоненти освітніх програм підготовки вчителів математики спеціальності 014 «Середня освіта (Математика)» повинні повністю відображати цілі фахової підготовки майбутніх педагогів та зберігати наступність у ключових термінах. До основних цілей відносимо:

1) формування системи фундаментальних математичних знань майбутнього вчителя як теоретичної та методологічної основи відповідного шкільного курсу та готовності до наукового обґрунтування цього курсу (понять, їх властивостей, методів) та його структури;

2) розвиток уявлень майбутнього вчителя про математику, її ідеї та методи як способи наукового пізнання світу, здатності самостійно поповнювати свої знання та розвивати ці якості в учнів засобами відповідної шкільної дисципліни;

3) формування готовності студентів вирішувати математичні завдання прикладної спрямованості на основі використання сучасних комп'ютерних засобів та розвиток здібностей студентів – майбутніх вчителів навчати цьому школярів;

---

¹³ Porter M. E. *Competitive Strategy: Techniques for Analyzing Industries and Competitors*. New York: Free Press, 1998. 397 p.

¹⁴ Повідайчик М.М. Сутність і зміст конкурентоспроможності вчителя математики в контексті теорії конкуренції «п'яти сил» М. Портера. *Науковий вісник Ужгородського університету. Серія: «Педагогіка. Соціальна робота»*. 2023. Вип. 1(52). С. 148–153.

4) розвиток науково-дослідницької діяльності в галузі математики та здатності майбутнього вчителя розвивати дослідницькі вміння в учнів у процесі математичної підготовки;

5) виховання культури студентів засобами математики, розуміння її значущості для соціокультурного прогресу, ставлення до неї як до частини загальнолюдської культури та розвиток здатності до виховання засобами відповідного шкільного курсу таких якостей в учнів.

2. Лаконічність та однозначність формулювань, які характеризують відповідні компетентності (загальні і фахові).

Так, загальні компетентності (ЗК) є універсальними за своїм характером, їх формування здійснюється в рамках кожного освітнього компонента певної освітньої програми, тобто вони надпредметні. Загальні компетентності визначають здатність встановлювати зв'язки між знанням і реальною ситуацією, здійснювати прийняття правильного освітнього напрямку діяльності та виробляти алгоритм дій щодо його реалізації в умовах невизначеності, що є основою для інших, більш конкретних та предметно-орієнтованих складових; виступають у ролі кількісного та якісного еквівалентів оцінки навчальних результатів з орієнтацією на сучасні вимоги до якості підготовки випускника.

Загалом загальні компетентності передбачають чітку орієнтацію на майбутнє, можливість побудови освітньої траєкторії, дозволяють випускнику, майбутньому педагогу здійснювати певний вибір професійної діяльності, виходячи з адекватної оцінки своїх можливостей у конкретній сфері. Таким чином, характерними ознаками загальних компетентностей є фундаментальність, універсальність, міждисциплінарність, можливість застосування у різних професійних ситуаціях.

Підкреслимо, що вчитель математики повинен не лише вирішувати педагогічні завдання, а й має бути компетентним у предметній галузі – математиці. Тому визначення фахових компетентностей майбутнього вчителя математики пов'язане, перш за все, з необхідністю педагога застосовувати в майбутньому під час вирішення професійних завдань знання, вміння та навички, які формуються в рамках математичної підготовки:

– знання математичних дисциплін, історію виникнення та розвитку науки, мати уявлення про сучасні тенденції розвитку математики;

– володіння професійною мовою предметної галузі, вміння коректно висловлювати та аргументовано обґрунтовувати положення предметної галузі;

– розуміння ролі та місця математики в системі наук, її загальнокультурне значення;

– розуміння логіки розвитку шкільного курсу математики, методики її викладання¹⁵.

Безперечно, вчителі математики повинні володіти фаховими вміннями (гностичними, проєктувальними, конструктивними, організаційними та комунікативними), які уможливають виконання фахових функцій в умовах конкурентного середовища.

Отже, необхідною складовою КС учителя математики є фахова компетентність, проте для того, щоб конкурувати з іншими педагогами, необхідно володіти низкою певних якостей, які дозволять бути кращим в обраній сфері. Володіння цими компетентностями зумовлене, в перше чергу, «загрозою появи нових учасників», які становлять другу «силу» теорії конкуренції М. Портера.

2) Друга «сила» – «Загроза нових учасників». Вона аналізує особливості виходу потенційних конкурентів на ринок (М. Портер). Підкреслимо, що конкурентами ВМ є колеги (працюючі педагогічні працівники певного закладу) і потенційні конкуренти, які можуть володіти вищим рівнем компетентності або характеристиками, які краще відповідають стратегії розвитку закладу середньої освіти. Якщо вчителі, які вже працюють на посаді, володіють такими здібностями, то вони зможуть конкурувати з новими колегами.

Аналізуючи діяльність сучасних учителів, виокремимо низку професійних умінь, які уможливають фахову діяльність в освітньому середовищі та доповнимо їх конкурентними здатностями, які пов'язані з конкурентною діяльністю вчителя на ринку педагогічної праці. Це, насамперед:

– гностичні вміння, які характеризують діяльність вчителя з систематичного поповнення та розширення своїх знань про конкуренцію та КС; аналізу позитивних і негативних сторін конкуренції та індивідуального стилю конкурентної діяльності;

– проєктувальні вміння, що характеризують діяльність вчителя щодо планування своєї діяльності, пов'язаної з розвитком конкурентоспроможності; планування стратегічних, тактичних та оперативних завдань розвитку КС та способів їх вирішення;

– конструктивні вміння, які передбачають діяльність вчителя щодо відбору оптимальних форм, методів та засобів розвитку своєї КС; структурування змісту необхідної інформації у сфері конкуренції та КС;

– організаційно-методичні вміння, які визначають діяльність майбутніх вчителів математики (МВМ) з організації своєї роботи з розвитку КС; оцінювання результатів розвитку цієї діяльності та

---

¹⁵ Матяш О.І. Удосконалення професійної підготовки вчителя математики в умовах компетентнісного підходу. *Acta Universitatis Pontica Euxinus*. 2015. Спецвипуск. С. 241–246.

відповідності досягнутого рівня КС нормативному; здійсненню корекції досягнутого рівня;

– комунікативні вміння, які характеризують діяльність з використання МВМ різних способів встановлення доброзичливих, довірливих взаємин у процесі роботи в конкурентних умовах¹⁶.

Ще одним базовим компонентом у змісті КС учителя є його творчий потенціал¹⁷. Аналізуючи поняття творчості як специфічного виду людської діяльності, її визначають як «процес людської діяльності, результатом якої є створення якісно нових матеріальних та духовних цінностей і яка оцінюється за своєю соціальною значущістю, новизною, оригінальністю, неповторністю, унікальністю. Це – вища форма активності та самостійності діяльності людини, її істинна сутність, джерело розвитку і прогресу суспільства»¹⁸. Творчість передбачає високі креативні здібності та неординарне вирішення педагогічних завдань. Тільки педагог-творець здатний досягнути найвищих результатів в умовах конкуренції на ринку освітньої діяльності.

Безперечно, ефективна фахова діяльність учителя математики можлива тільки за умови професійно-педагогічної спрямованості, певного рівня розвитку професійно-особистісних якостей та психічних властивостей.

Проблема професійної спрямованості особистості розглядається в працях багатьох педагогів та психологів: Є. Іванченко, О. Ільченко, М. Фіцули, Л. Шевченка та ін. Під професійною спрямованістю особистості вчителя розуміють прагнення, спрямованість особистості застосовувати свої знання, досвід, здібності в галузі обраної професії. М. Фіцула трактує це поняття як своєрідну установку на педагогічну діяльність і психологічну готовність до неї¹⁹. У зміст цього поняття входять: професійні інтереси, цінності, взаємини.

Педагогічна спрямованість у цілому як сукупність професійних мотивів, потреб, установок, ціннісних орієнтацій, уподобань учителя детермінує вибір людиною педагогічної професії, є джерелом мотивації професійно-педагогічної підготовки, умовою професійного розвитку і, відповідно, виступає необхідною передумовою КС.

---

¹⁶ Повідайчик М.М. Педагогічна культура як чинник конкурентоспроможності вчителя математики. *Науковий вісник Мукачівського державного університету. Серія «Педагогіка та психологія»*. 2020. Вип. 1(11). С. 160–162.

¹⁷ Повідайчик М.М. Творчість як важливий чинник конкурентоспроможності вчителя математики. *Науковий вісник Мукачівського державного університету. Серія «Педагогіка та психологія»*. 2019. Вип. 2(12). С. 90–93.

¹⁸ Дяченко, М. Д. Творчість і креативність як педагогічні категорії: історичний аспект. *Науковий огляд*. 2016. Вип. 5 (26). С. 1–11.

¹⁹ Фіцула М.М. Вступ до педагогічної професії: Навчальний посібник для студентів вищих педагогічних закладів освіти. 2-ге вид. Тернопіль: Навчальна книга Богдан, 2003. 136 с.

Окрім розвиненого мотиваційного комплексу особливе значення для конкурентоспроможного вчителя мають і певні індивідуальні психологічні особливості людини. Зокрема, це врівноваженість, стресостійкість²⁰, рефлексивність та ін.²¹.

3) Третя «сила» – «Загроза заміни товарів/послуг» (ця «сила» аналізує, як легко клієнту перейти з продукту/послуги одного бізнесу на продукт/послугу конкурента) (М. Портер). «Конкурентоспроможність послуг, які з меншою ймовірністю підлягають заміні, вища. Якщо педагоги володіють особливим талантом чи унікальними професійно-особистісними рисами, то існує менша ймовірність їх замінити, а отже – їхня конкурентоспроможність вища»²².

Оскільки сучасному ринку праці притаманна жорстка конкуренція, вчителі повинні мати можливість розширювати його межі. З цієї метою деякі освітні заклади намагаються диверсифікувати діяльність, розробляють новітні стратегії і постійно оновлюють і коригують освітні програми, моделі. Відтак значущим компонентом конкурентоспроможного вчителя є професійна мобільність²³. Професійно мобільний педагог повинен володіти різноманітними властивостями, серед яких найбільш значущими є готовність до змін у системі освіти, адаптивність в освітньому середовищі, нарощування власного ресурсу для вирішення нових завдань, необхідної зміни навколишнього середовища, опанування нових педагогічних технологій і т.д.

Іншими провідними навичками КС учителя математики визначено: цифрову грамотність, полікультурну та дослідницьку компетентності.

4) Четверта «сила» – «Постачальники». Вона аналізує, яка роль постачальника у певному бізнесі (М. Портер). Щодо вчителів, то тут у ролі «постачальників» можуть виступати роботодавці.

У процесі підбору персоналу роботодавці беруть за основу, в першу чергу, освітній рівень претендента на роботу, його здобутки під час навчання у ЗВО тощо. Так, конкурентоспроможним, з позиції стейкхолдерів, є педагог, який у свій час здобув диплом з високим рівнем успішності, має рекомендації в аспірантуру, представляє інтереси колег у політичній, культурній еліті регіону, має швидкі темпи кар'єрного

---

²⁰ Дубчак Г.М. Психологічні основи професійної стресостійкості майбутніх фахівців: монографія. Київ: Талком, 2017. 321 с.

²¹ Мельничук І. Я. Формування рефлексивних механізмів цілеутворення у процесі розв'язання професійнопсихологічних завдань : дис. ... канд. психолог. наук : 19.00.07 / Національний педагогічний ун-т ім. М. П. Драгоманова. К., 2001. 212 с.

²² Murphy, P.K., Delli L.A.M., Edwards M.N. The good teacher and good teaching: Comparing beliefs of second-grade students, preservice teachers, and inservice teachers. *The Journal of Experimental Education*. 2004. № 72(2). P. 69–92.

²³ Chen Y.G. The Relationship between Competitive strategies of kindergartens with different characteristics and parent satisfaction. *The Journal of Global Business Management*. 2015. № 11(2). P. 76–87.

росту. Необхідним також є володіння особистісними рисами, зокрема, здатністю до прийняття рішень, встановлення контактів, спрямованість на результат, впевненість у собі, організованість, адекватна самооцінка, системне мислення і здатність працювати в команді²⁴.

Провідними з позиції роботодавців також є такі якості: здатність до прийняття рішень, самовдосконалення, спрямованість на успішну діяльність, лідерство, здатність до роботи в команді.

5) П'ята «сила» – «Покупці» аналізує роль покупця в бізнесі (М. Портер). Стосовно нашого дослідження, якщо батьки і учні задоволені вчителями, то певний освітній заклад стає більш затребуваним, а КС педагогів зростає²⁵. Тому цей вимір можна назвати «задоволеність батьків і учнів учителями».

Результати емпіричних досліджень дозволяють виокремити показники, які на думку батьків є провідними для КС педагога, а саме: встановлення педагогічно доцільних контактів з учнями, що дозволяє уникати напруги та конфліктності у взаєминах; комунікабельність; відповідальність^{26,27}.

Отже, відповідно до моделі «П'яти сил» М. Портера, інтенсивність конкуренції в освітньому середовищі вчителів математики (перша «сила»), які володіють певним рівнем фахової компетентності зумовлюють такі чинники, що визначають сформованість певних конкурентних якостей фахівців:

- друга «сила» – «потенційні конкуренти» – професійна спрямованість, конкурентні вміння, творчий підхід до роботи, рефлексивність;

- третя «сила» – «поява нових/удосконалення освітніх послуг» – професійна мобільність, цифрова грамотність, полікультурні здібності, дослідницькі вміння;

- четверта «сила» – «постачальники» (роботодавці) – здатність до прийняття рішень, навички командної роботи, установка на безперервне навчання, орієнтація на успіх, лідерські здібності, стресостійкість;

- п'ята «сила» – «покупці» (батьки і учні) – неконфліктність, комунікабельність, відповідальність.

---

²⁴ Мосьпан Н. В. Тенденції взаємодії вищої освіти з ринком праці в Європейському Союзі: дис. ... д. пед. н. 13.00.04 «Теорія і методика професійної освіти». Київський університет імені Бориса Грінченка. Київ. 2019. 520 с.

²⁵ M. Comparing perceptions: The competence of novice teachers and the expectations of school principals. *Asia Pacific Education Review*. 2004. № 5(1). P. 188–199.

²⁶ Корміна Л.І. Узаємодія школи та сім'ї в системі особистісно орієнтованої освіти. *Науковий вісник Волинського національного університету ім. Лесі Українки Серія: педагогічні науки*. 2010. Вип. 23. С. 162.

²⁷ Портрет ідеального вчителя очима українців: результати інтернет-опитування. URL: <https://mon.gov.ua/ua/news/portret-idealnogo-vchitelya-ochima-ukrayinciv-rezultati-internet-opituvannya>

Підкреслимо, що наведені вище якості педагога не є статичними і незмінними. У професійній діяльності, особливо в умовах конкуренції, вони трансформуються; ті чи інші якості актуалізуються, утворюють складні комплекси, змінюючи внутрішні зв'язки.

Отже, під КС ВМ будемо розуміти інтегративну професійно значущу якість, яка забезпечує його затребуваність на ринку педагогічної праці через високий рівень фахової компетентності та сформованість визначених індивідуально-психологічних особливостей, актуальних конкурентному середовищу.

2. Шляхи формування конкурентоспроможності майбутніх учителів математики у вищій школі

На сьогоднішній день вивчення явищ і процесів, зумовлених необхідністю розвитку КС випускників ЗВО та пошук механізмів і шляхів формування КС є актуальними завданнями. Це стало наслідком тих докорінних змін, які відбулися за останні десятиліття в характері системи взаємодії між роботодавцями та ЗВО, а також державними та недержавними установами щодо питань підготовки висококваліфікованих фахівців. По суті, від ефективності залучення роботодавцем кваліфікованих фахівців з метою оптимізації та розвитку свого кадрового потенціалу залежать його ринкова життєздатність та темпи економічного розвитку. Заклади вищої освіти також беруть участь на ринку освітніх послуг у конкурентній боротьбі за абітурієнтів і від того, наскільки ефективно вони можуть вирішити проблему успішного працевлаштування своїх випускників, залежать їхній рейтинг і, зрештою, економічний добробут.

Сьогодні заходи, технології, методики та інші кроки, які вживають вищі з проблеми формування КС своїх студентів, можна вважати недостатньо ефективними. Тому як ніколи гостро назріла необхідність створення нової моделі підготовки студентів ЗВО до трудової діяльності за допомогою формування та розвитку у студентів якостей, які б сприяли консолідації їх конкурентних переваг. Вирішення цієї проблеми ми бачимо у розробці педагогічної системи формування КС майбутніх педагогів та у впровадженні її у практику вищої професійної освіти.

Вивчаючи різні аспекти проблемного поля формування КС МВМ ми дійшли висновку, що цей теоретичний контент характеризується відсутністю в частині:

- різноманітності підходів до реалізації досліджуваного процесу та його методологічного обґрунтування;
- відсутності загальних, найбільш значущих педагогічних умов формування КС МВМ.

Тому шляхи формування КС МВМ будемо визначати через вивчення і узагальнення теоретичного доробку і практичного досвіду його реалізації серед студентів різних спеціальностей у вищій школі України.

Формування КС майбутнього педагога нами розуміється як процес цілеспрямованого та організованого навчання, що характеризується розвитком якісних та кількісних результатів і спрямований на оволодіння здобувачами конкурентними знаннями, вміннями та якостями, необхідними для успішної професійної діяльності та побудови кар'єри (готовність до професійної діяльності, потреба у досягненні успіху, здатність до самооцінки, саморозвитку, самовдосконалення, комунікативність, творчість та ін.).

Звернемося до провідних наукових теорій і підходів формування КС майбутніх фахівців, які представлені у зарубіжних і вітчизняних джерелах.

Так, поведінкова теорія (М. Портер, А. Сміт) базується на розумінні конкуренції як суперництва за кращі результати у будь-якій сфері. В її основі лежить поняття мотивації суб'єктів з метою забезпечення КС. Відповідно до поведінкової теорії, в процесі формування КС фахівця необхідно враховувати такі особливості:

- відсутність методів і технологій формування системи особистісної мотивації випускників ЗВО, спрямованих на підвищення їх КС на ринку праці;

- недостатнє усвідомлення того, що КС випускника ЗВО значуща не тільки для нього, але й для формування провідних позицій на ринку праці фахівців вищої кваліфікації.

Структурна теорія (Дж. Робінсон, Е. Чемберлен) розглядає конкуренцію через аналіз структури ринку та тих умов, що панують на ньому. Містить у собі такі складові: конкурентний ринок, ринкові механізми, структура ринку і умови його функціонування, механізм соціального і виробничого регулювання. Під час застосування структурної теорії ми визначаємо такі особливості формування КС:

- існування знеособлюваного ринкового механізму, який, у свою чергу, не залежить від конкретного випускника ЗВО, а тільки від стану сформованості самої структури ринку працівників вищої кваліфікації;

- представляючи саму систему конкуренції в контексті інструментарію впливу на соціум і виробництво, створюється зворотна ситуація, яка зумовлює виникнення конфліктних станів міжгалузевого розподілу кадрового складу;

- сформований ринок праці працівників вищої кваліфікації представляє собою однотипний конгломерат, оскільки перенасичений «однаковими» випускниками закладів вищої освіти.

Функціональна теорія (Й. Шумпетер, Ф. Хайск) – визначає роль, яку конкуренція відіграє в певній галузі та тлумачать її як «суперництво застарілого з новим». У процесі формування КС фахівців прибічники зазначеної теорії вважають за необхідне враховувати наступне:

– прогножуючи ситуації, при яких конкуренція на ринку праці випускників університетів повинна була б виконувати функції «каталізатора» економічного зростання суспільства, маємо результат, який не підтверджує це припущення через те, що самі організації (заклади) не спрямовані в своїй діяльності на перетворювально-інноваційну систему розвитку;

– процес працевлаштування випускника ЗВО є трансформацією його соціального і професійного статусу, процесом переходу від «випускника» до «працівника», що називається професійною соціалізацією²⁸.

Поділяємо наукову позицію С. Ткачової про те що, в процесі формування КС фахівців різних професійних галузей необхідне комплексне врахування теорій розвитку КС. Важливість кожної теорії, а також врахування синергетичного ефекту від їх взаємодії і трансформації, забезпечує суб'єктам успішне формування КС педагогів та їхню подальшу ефективну діяльність²⁹.

Проаналізуємо трикомпонентну модель формування КС, сформульовану М. Вендландом³⁰ для кращого розуміння унікальності досвіду КС випускників вишів на ринку праці. Запропонована модель подає проблему формування КС студента університету через етапи та стадії:

1 етап – «Очікування». На цьому етапі роботодавець визначає свої очікування щодо випускників ЗВО, а заклади, враховуючи запити роботодавців, прагнуть на випускних курсах організувати більш цільову підготовку. Вирішальним чинником на цьому етапі є здатність роботодавців чітко і зрозуміло сформулювати свої очікування, а випускників і викладачів – зрозуміти їх і побудувати адекватну стратегію цілеспрямованої підготовки.

2 етап – «Регулювання». Цей етап реалізується за умови, коли претендент, колишній випускник ЗВО, фактично вже пройшов попередньо первинний відбір на конкретне місце роботи, тобто відбувся перший етап конкуренції. У цій ситуації він вже змушений конкурувати

---

²⁸ Злидник М.І. Теоретичні основи конкуренції та підходи до її трактування. *Інфраструктура ринку*. 2019. Вип. 36. С. 43–49. <https://doi.org/10.32843/infrastruct36-7>.

²⁹ Ткачова С. С. Сучасні підходи до визначення сутності поняття «конкуренція». *Вісник Чернівецького торговельно-економічного інституту. Економічні науки*. 2011. Вип. 2(1). С. 37-44.

³⁰ Brown D., Brooks L. *Career choice and development*. 4th ed. San Francisco: Jossey-Bass, 2009. 556 p.

з досвідченими співробітниками, як новачок – молодий фахівець, щоб утвердитись як продуктивний та цінний член колективу. Важливе завдання у досягненні мети на цьому етапі – ознайомитись із корпоративною та організаційною культурою.

3 етап – «Успіх». На цьому етапі співробітники виконують свої професійні функції та підтримують членство в трудовому колективі (спільноті однодумців), яке розуміється як «закритий клуб професіоналів». Цей етап може містити прийняття нових цінностей, формування нової самоідентифікації та набуття нових практик поведінки. Успішна інтеграція сигналізує про високий рівень КС і характеризується достатнім рівнем задоволення співробітника, взаємного прийняття колективом та внутрішньою мотивацією до роботи.

Зауважимо, що зазначена модель дозволяє визначити працівнику план дій, щодо ефективної трудової діяльності та підтримку/підвищення певного рівня КС.

Проаналізуємо теоретичні і змістово-організаційні аспекти формування КС студентів закладів вищої освіти України різних спеціальностей.

Так, Н. Бахмат, досліджуючи питання КС учителя початкової школи в умовах інформатизації освіти, пропонує впровадити модель розвитку цього феномену через формування інноваційного інтегрованого ІТ середовища. Провідними науковими підходами до реалізації зазначеної моделі авторка вважає системний, діяльнісний та компетентнісний³¹.

Дослідниця виокремлює також педагогічні умови, за яких процес формування КС майбутніх учителів початкових класів буде ефективним:

- вихід за межі знаннєвого освітнього простору;
- інтенсифікація практико-діяльнісної орієнтації навчання;
- відстеження вимог суспільства до сучасного вчителя початкових класів;
- постійна самомотивація вчителя до здійснення професійної діяльності;
- володіння технологією самопрезентації особистих досягнень;
- забезпечення переходу від дидактичної стадії самовизначення до етапу професійної самореалізації в різноманітних педагогічних ситуаціях тощо.

С. Безбородих досліджує проблему формування КС педагогів у ЗВО; обґрунтовано і експериментально перевірено модель цього процесу та визначено педагогічні умови його результативності: створення

---

³¹ Бахмат Н. Конкурентоспроможність учителя початкової школи в умовах інформатизації освіти. *Збірник наукових праць. УДПУ ім. П. Тичини*. 2014. № 9. Ч. 1. С. 257–263.

акмеологічного середовища, що забезпечує актуалізацію творчого потенціалу студентів як передумови саморозвитку й самовдосконалення для професійного зростання й успішної самореалізації в майбутній педагогічній діяльності; установлення діалогової взаємодії як основи співробітництва та співтворчості всіх учасників педагогічного процесу з метою формування особистісних професійно значущих якостей майбутніх педагогів як конкурентоспроможних фахівців; залучення студентів до різноманітних видів квазіпрофесійної діяльності на основі використання форм і методів контекстного навчання³².

Ключову роль у процесі КС майбутніх педагогів дослідниця відводить компетентнісному підходу, який є на сьогоднішній день провідним для багатьох національних систем освіти та передбачає, що в процесі професійної підготовки студент повинен опанувати комплекс компетенцій для майбутньої педагогічної діяльності. Кожна компетенція є сукупністю складних професійних умінь та навичок інтегративного характеру, які є результатом роботи студентів у період проходження ними теоретико-практичної підготовки.

Науковець О. Косович, вивчаючи проблему формування КС майбутніх учителів іноземних, мов робить висновок про необхідність володіння методичною КС педагогами, яку тлумачить як сукупність знань про суттєві характеристики процесу навчання іноземних мов і практичних умінь, а також в його ефективній організації. Діяльність із формування КС майбутніх педагогів дослідниця пропонує організувати шляхом вивчення певних освітніх компонентів, активної позааудиторної роботи та науково-дослідницької діяльності студентів³³.

О. Косович розроблено модель формування КС майбутніх фахівців з інформаційних технологій у технічних коледжах, яка містить методологічно-цільовий, змістово-процесуальний та оцінювально-результативний блоки, базуючись на визначених наукових підходах (системний, компетентнісний, діяльнісний тощо). Авторкою визначено такі педагогічні умови, за яких досліджуваний процес буде ефективним: створення освітнього середовища, що сприятиме розвитку конкурентної активності між учасниками освітнього процесу; мотивація майбутніх фахівців з інформаційних технологій до професійно-особистісного розвитку; використання інноваційних педагогічних технологій у процесі формування конкурентоспроможності майбутніх ІТ-фахівців; розвиток

---

³² Безбородих С.М. Формування конкурентоспроможних майбутніх педагогів у процесі професійної підготовки: дис. ... канд. пед. наук. 13.00.04 – теорія і методика професійної освіти. Старобільськ: ДЗ «Луганський нац. ун-т ім. Тараса Шевченка». 2016. 272 с.

³³ Косович О. В. Формування методичної конкурентоспроможності майбутніх учителів іноземних мов як педагогічна проблема. *Педагогічний альманах*. 2017. Вип. 34. С. 115.

психолого-педагогічної компетентності педагогічних працівників технічних коледжів³⁴.

Експериментальне дослідження О. Ільєнко стосовно теоретико-методичних засад підготовки КС фахівців муніципальної економіки у технічних університетах засвідчило свою ефективність через упровадження відповідної концепції, провідна ідея якої ґрунтується на урахуванні особливостей діяльності майбутніх фахівців муніципальної економіки; розумінні КС як сукупності таких компонентів: когнітивно-операційного, потребово-мотиваційного, рефлексивно-оцінного; впровадження системи формування КС у професійну підготовку майбутніх фахівців економічного профілю; необхідності реалізації наукових підходів (системного, синергетичного, компетентнісно-середовищного, особистісно-діяльнісного, акмеологічного, аксіологічного, соціокультурного), форм, методів і технологій, розробки організаційно-методичного забезпечення досліджуваного процесу³⁵.

Л. Сергєєва і Т. Стойчик розглядають КС як маркер успішності сучасних фахівців. Науковці акцентують на провідній ролі компетентнісного та праксеологічного підходів і запровадженні міжнародних освітніх проектів у процесі формування КС студентів³⁶.

Дослідники Г. Мешко і О. Мешко зазначають, що розвиток КС особистості – це розвиток рефлексивної особистості з позитивним психоенергетичним потенціалом, яка здатна планувати, організовувати свою діяльність і поведінку в динамічних ситуаціях, яка володіє новим стилем мислення, нетрадиційними підходами до розв'язання проблем, адекватним реагуванням у нестандартних ситуаціях. У формуванні КС доцільно використовувати освітні можливості навчальних дисциплін, потенціал науково-дослідницької, громадської, суспільно орієнтованої і практико орієнтованої, волонтерської діяльності. Для цього потрібно застосовувати як традиційні методи, так і методи активного навчання³⁷.

---

³⁴ Скорнякова О. В. Формування конкурентоспроможності майбутніх фахівців з інформаційних технологій у технічних коледжах: автореф. дис. канд. пед. наук. 13.00.04 – теорія і методика професійної освіти. К.: ДЗВО «Університет менеджменту освіти» НАПН України, 2020. 21 с.

³⁵ Ільєнко О.Л. Теоретико-методичні засади професійної підготовки майбутнього конкурентоспроможного фахівця муніципальної економіки у технічному університеті: автореф. дис. докт. пед. наук: 13.00.04 – теорія і методика професійної освіти. Слов'янськ: ДВНЗ «Донецький державний педагогічний університет», 2020. 43 с.

³⁶ Сергєєва Л.М., Стойчик Т.І. Конкурентоздатність як умова професійного становлення фахівців: монографія. Дніпро: Журфонд, 2020. 181 с.

³⁷ Мешко Г. М., Мешко О. І. Формування конкурентоспроможності майбутніх педагогів як актуальна проблема теорії і практики професійної підготовки. *Розвиток сучасної освіти і науки: результати, проблеми, перспективи*. Том XII: Якісні дослідження для покращення життя людини / ред.: Я. Гжесяк, І. Зимомря, В. Ільницький. Конін – Ужгород – Перемишль: Посвіт, 2022. С. 88–90.

Отже, проаналізовані шляхи формування КС у теорії і практиці підготовки майбутніх фахівців у вищій школі містять сукупність взаємопов'язаних методологічних, науково-методичних та організаційно-змістових аспектів, які зумовлюють позитивну динаміку розвитку складових конкурентоспроможної особистості студента в освітній діяльності.

ВИСНОВКИ

На сьогоднішній день конкуренція і конкурентоспроможність є характерними рисами освітнього середовища. Потреба сьогодення у конкурентоспроможних педагогах обумовлює соціальне замовлення сучасним ЗВО на підготовку таких фахівців, які б успішно працювали в умовах конкурентного професійного середовища. Наслідком усвідомлення науковою спільнотою цієї потреби актуалізує науковий пошук шляхів формування конкурентоспроможного фахівця в процесі професійної підготовки. Розвиток у студентів якостей конкурентоспроможної особистості на етапі вищівського навчання сприяє їх підготовці до успішної взаємодії та реалізації професійної діяльності в умовах конкурентного соціально-професійного середовища.

Узагальнення наукової літератури з проблеми конкуренції та суміжних питань уможливило визначення поняття КС учителя математики і його складових на основі теорії «П'яти сил» М. Портера.

Відповідно до сучасних уявлень про розвиток особистості, формування якостей конкурентоспроможного фахівця є тривалим і складним процесом, який охоплює весь професійний шлях особистості. Університетське навчання є важливим етапом у становленні конкурентоспроможної особистості.

Вивчення теоретичних джерел і досвіду формування КС майбутніх фахівців різних професійних галузей засвідчило, що цей процес значною мірою залежить від реалізації відповідних систем і педагогічних умов їхньої ефективності у ЗВО, які є невід'ємними складовими професійної підготовки.

Проведене теоретичне дослідження дозволило зробити висновок, що в основі формування конкурентних якостей майбутніх педагогів лежать поведінкова, структурна і функціональна теорії. Вивчення досвіду формування КС фахівців (зокрема, ІТ-сфери, учителів іноземних мов, фахівців муніципальної економіки та ін.) дозволяє інтерпретувати його як цілеспрямований процес, який базується на низці методологічних підходів (компетентнісному, системному, інтегративному тощо) і передбачає реалізацію відповідної системи та визначених педагогічних умов, які забезпечують її ефективність. Вважаємо, що деякі аспекти із проаналізованого досвіду можуть бути взяті за основу формування КС

МВМ, оскільки уможливають організацію професійної підготовки майбутніх педагогів до фахової діяльності в умовах конкурентного середовища, яке характеризується складністю, мінливістю та невизначеністю.

АНОТАЦІЯ

Наявність конкуренції в освітній сфері вимагає відповідної підготовки педагогів, які володіють новим стилем мислення та нестандартними підходами до вирішення професійних завдань. На основі теорії «П'яти сил» М. Портера розкрито поняття конкурентоспроможності вчителя математики як інтегративну професійно значущу якість, яка забезпечує його затребуваність на ринку педагогічної праці через високий рівень фахової компетентності та сформованість визначених індивідуально-психологічних особливостей, актуальних конкурентному середовищу та визначено її складові. Формування конкурентоспроможності майбутніх учителів математики є невід'ємним елементом професійної підготовки. Теоретичними підґрунтям цього процесу є поведінковий, структурний і функціональний підходи. Вивчено досвід формування конкурентоспроможності майбутніх фахівців різних професійних галузей та виявлено його особливості. Встановлено, що розвиток складових конкурентоспроможності здобувачів відбувається через застосування низки методологічних підходів (компетентнісного, системного, інтегративного тощо) і передбачає реалізацію системи та визначених педагогічних умов, які забезпечують її ефективність. Виявлено можливості науково-дослідницької діяльності в процесі формування конкурентоспроможності майбутніх педагогів.

Література

1. Porter M.E. On Competition. Boston: Harvard Business School, 1998. 485 p.
2. Стратегії вищої освіти в умовах інтернаціоналізації для стійкого розвитку суспільства: Монографія / В. Зінченко, Н. Базелюк, М. Бойченко, Л. Горбунова, С. Курбатов, Ю. Мелков, О. Шипко; за ред. В. Зінченка. Київ: Інститут вищої освіти НАПН України, 2020. 199 с.
3. PISA-2018. Результати. Що учні знають та вміють робити: Міжнародний звіт за результатами міжнародного дослідження якості освіти PISA-2018. Київ: УЦОЯО, 2019. 324 с.
4. Smith A. Research on the nature and causes of the wealth of peoples / Exclusive classics. M. Publishing house AST. 2020. 1072 p.
5. Schumpeter J. The Theory of Economic Development. Cambridge, Mass: Harvard University Press, 1934. 255 p.

6. Porter M.E. On Competition. Updated and Expanded. Boston: Hardcover-Illustrated, 2008. 576 p.

7. Weber M. Economy and Society. Vol. I [Text]. Berkeley: University of California Press, 1978. 38 p.

8. Адамик В., Г. Вербицька. Оцінка конкурентоспроможності підприємства. *Вісник Тернопільського національного економічного університету*. 2012. № 1. С. 69–78.

9. Чіков І. А. Конкуренція: теоретичні підходи до розуміння сутності поняття. *Агросвіт*. 2019. Вип. 10. С. 74–80. DOI: 10.32702/2306-6792.2019.10.74.

10. Шпак О. Еволюція теорії конкуренції в умовах динамічного зовнішнього середовища. *Вісник Хмельницького національного університету. Економічні науки*. 2011. № 6. Т. 4. С. 95–98.

11. Maxwell J. C. The 21 Irrefutable Laws of Leadership. Nashville: Thomas Nelson, 1996. 33 p.

12. Toffler A., Toffler H., Gibson R. Rethinking the Future: Rethinking Business Principles, Competition, Control and Complexity, Leadership, Markets and the World. Hardcover: Publisher John Murray Press, 1998. 288 p.

13. Porter M. E. Competitive Strategy: Techniques for Analyzing Industries and Competitors. New York: Free Press, 1998. 397 p.

14. Повідайчик М.М. Сутність і зміст конкурентоспроможності вчителя математики в контексті теорії конкуренції «п'яти сил» М. Портера. Науковий вісник Ужгородського університету. Серія: «Педагогіка. Соціальна робота». 2023. Вип. 1(52). С. 148–153. DOI: 10.24144/2524-0609.2023.52.148-153.

15. Матяш О.І. Удосконалення професійної підготовки вчителя математики в умовах компетентнісного підходу. *Acta Universitatis Pontica Euxinus*. 2015. Спецвипуск. С. 241–246.

16. Повідайчик М. *Педагогічна культура як чинник конкурентоспроможності вчителя математики*. Науковий вісник Мукачівського державного університету. Серія «Педагогіка та психологія». 2020. Вип. 1(11). С. 160–162. DOI 10.31339/2413-3329-2020-1(11)-160-162.

17. Повідайчик М.М. Творчість як важливий чинник конкурентоспроможності вчителя математики. Науковий вісник Мукачівського державного університету. Серія «Педагогіка та психологія». 2019. Вип. 2(12). С. 90–93. DOI 10.31339/2413-3329-2019-2(10)-90-93.

18. Дяченко М. Д. Творчість і креативність як педагогічні категорії: історичний аспект. *Науковий огляд*. 2016. Вип. 5 (26). С. 1–11.

19. Фіцула М.М. Вступ до педагогічної професії: Навчальний посібник для студентів вищих педагогічних закладів освіти. 2-ге вид. Тернопіль: Навчальна книга Богдан, 2003. 136 с.

20. Дубчак Г.М. Психологічні основи професійної стресостійкості майбутніх фахівців: монографія. Київ: Талком, 2017. 321 с.

21. Мельничук І. Я. Формування рефлексивних механізмів цілеутворення у процесі розв'язання професійно-психологічних завдань: дис. ... канд. психолог. наук: 19.00.07 / Національний педагогічний ун-т ім. М. П. Драгоманова. К., 2001. 212 с.

22. Murphy P.K., Delli L.A.M., Edwards M.N. The good teacher and good teaching: Comparing beliefs of second-grade students, preservice teachers, and inservice teachers. *The Journal of Experimental Education*. 2004. №72(2). P. 69–92.

23. Chen Y.G. The Relationship between Competitive strategies of kindergartens with different characteristics and parent satisfaction. *The Journal of Global Business Management*. 2015. № 11(2). P. 76–87.

24. Мосьпан Н. В. Тенденції взаємодії вищої освіти з ринком праці в Європейському Союзі: дис. ... докт. пед. наук. 13.00.04 «Теорія і методика професійної освіти». Київський університет імені Бориса Грінченка. Київ. 2019. 520 с.

25. Cheng M-M., Cheung W. Comparing perceptions: The competence of novice teachers and the expectations of school principals. *Asia Pacific Education Review*. 2004. № 5(1). P. 188–199.

26. Корміна Л.І. Узаємодія школи та сім'ї в системі особистісно орієнтованої освіти. *Науковий вісник Волинського національного університету ім. Лесі Українки Серія: педагогічні науки*. 2010. Вип. 23. С. 159–163.

27. Портрет ідеального вчителя очима українців: результати інтернет-опитування. URL: <https://mon.gov.ua/ua/news/portret-idealnogo-vchitelya-ochima-ukrayinciv-rezultati-internet-opituvannya>.

28. Злидник М.І. Теоретичні основи конкуренції та підходи до її трактування. *Інфраструктура ринку*. 2019. Вип. 36. С. 43–49. <https://doi.org/10.32843/infrastruct36-7>.

29. Ткачова С. С. Сучасні підходи до визначення сутності поняття «конкуренція». *Вісник Чернівецького торговельно-економічного інституту. Економічні науки*. 2011. Вип. 2(1). С. 37–44.

30. Brown D., Brooks L. Career choice and development. 4th ed. San Francisco: Jossey-Bass, 2009. 556 p.

31. Бахмат Н. Конкурентоспроможність учителя початкової школи в умовах інформатизації освіти. *Збірник наукових праць. УДПУ ім. П. Тичини*. 2014. № 9. Ч. 1. С. 257–263.

32. Безбородих С.М. Формування конкурентоспроможних майбутніх педагогів у процесі професійної підготовки: дис. ... канд. пед. наук. 13.00.04 – теорія і методика професійної освіти. Старобільськ: ДЗ «Луганський нац. ун-т ім. Тараса Шевченка». 2016. 272 с.

33. Косович О. В. Формування методичної конкурентоспроможності майбутніх учителів іноземних мов як педагогічна проблема. *Педагогічний альманах*. 2017. Вип. 34. С. 113–119.

34. Скорнякова О. В. Формування конкурентоспроможності майбутніх фахівців з інформаційних технологій у технічних коледжах: автореф. дис. канд. пед. наук. 13.00.04 – теорія і методика професійної освіти. К.: ДЗВО «Університет менеджменту освіти» НАПН України, 2020. 21 с.

35. Ільченко О.Л. Теоретико-методичні засади професійної підготовки майбутнього конкурентоспроможного фахівця муніципальної економіки у технічному університеті: авторе. дис. докт. пед. наук: 13.00.04 – теорія і методика професійної освіти. Слов'янськ: ДВНЗ «Донбаський державний педагогічний університет», 2020. 43 с.

36. Сергеева Л.М., Стойчик Т.І. Конкурентоздатність як умова професійного становлення фахівців: монографія. Дніпро: Журфонд, 2020. 181 с.

37. Мешко Г. М., Мешко О. І. Формування конкурентоспроможності майбутніх педагогів як актуальна проблема теорії і практики професійної підготовки. Розвиток сучасної освіти і науки: результати, проблеми, перспективи. Том XII: Якісні дослідження для покращення життя людини / ред.: Я. Гжесяк, І. Зимомря, В. Ільницький. Конін – Ужгород – Перемишль: Посвіт, 2022. С. 88–90.

Information about the author:

Povidaichyk Mykhailo Mykhailovych,

Candidate of Economic Sciences, Associate Professor,

Associate Professor at the Department

of Cybernetics and Applied Mathematics

Uzhhorod National University

Narodna Square, 3, Uzhhorod, 88000, Ukraine